

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 343.222.4

В. І. Педан

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ ТУРИЗМУ

***Анотація.** У роботі проведено аналіз змісту суспільних відносин у сфері туризму, а також досліджено деякі проблемні питання їх кримінально-правового захисту, запропоновано окремі напрямки удосконалення чинного кримінального законодавства з цього питання.*

***Ключові слова:** туризм, туристичний продукт, охорона, суспільні відносини, злочин, закон, реєстр.*

***Summary.** The paper analyzes the content of social relations in the field of tourism, as well as investigates some of the problem issues of their criminal law protection, proposes separate directions for improving the current criminal legislation on this issue.*

***Key words:** tourism, tourism product, security, public relations, crime, law, registry.*

Постановка проблеми. Туристична діяльність в країнах Європи та у багатьох країнах світу на теперішній час має стабільну тенденцію до свого вдосконалення й розвитку. Слід зазначити, наприклад, що Швейцарія володіє високорозвинутою інфраструктурою туризму, особливо у гірських районах і містах. Туризм приносить країні біля 1,5 мільярдів швейцарських франків щорічно, що становить 15 процентів національного доходу [1]. В Японії турбота держави щодо розвитку туристичного бізнесу проявляється у правовій підтримці перспективних починань у цій галузі (прийняття законів про розвиток курортних районів, про національні парки, про покращення обладнання міжнародних туристичних готелів, про роботу гідів-перекладачів, про розвиток туризму через традиційні святкування та заходи, про гарячі джерела та багато інших). Організацією туризму в Японії займаються спеціалізовані туристичні агентства та фірми, яких тут налічується більше п'яти тисяч [2].

Необхідно констатувати, що географічно Україна має всі передумови для сталого розвитку туризму. Так, на законодавчому рівні держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури і створює умови для туристичної діяльності (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про туризм», далі — Закон). Основними цілями державного регулювання в галузі туризму є: безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та

їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд (ч. 3 ст. 6 Закону). Слід також зазначити, що саме туризм, безумовно, у сукупності з іншими економічними та політичними чинниками сприятиме притоку в нашу державу іноземних інвестицій. У зв'язку із цим питання щодо розвитку такої правової галузі, як туристична, є вельми необхідними, передусім з економічної та культурної точки зору. На нашу думку, наукова тематика, що має предметом дослідження проблеми кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері туризму, є вельми актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковими дослідженнями з предмету регламентації суспільних відносин у сфері туризму займалися такі вітчизняні та зарубіжні автори, як М. П. Мальська, В. В. Худо, А. К. Ганієва, Г. О. Пегушин (Україна), М. І. Кабушкін (Білорусь), Є. Писаревський (Росія), Дж. К. Холлоуей, Н. Тейлор, С. Бріггс (Великобританія) та інші. Разом із тим проблеми кримінально-правової охорони у цій сфері не досліджувалися у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі, що й спонукало авторів обрати та визначити предмет цього дослідження.

Метою статті є аналіз норм чинного вітчизняного та зарубіжного кримінального законодавства у призмі охорони суспільних відносин у сфері туризму, вироблення окремих пропозицій щодо його удосконалення, що є початком фундаментального наукового дослідження з цього предмету.

© В. І. Педан, 2018

Бібліографія ДСТУ:

Педан В. І. Кримінально-правова охорона суспільних відносин у сфері туризму / В. І. Педан // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. — 2018. — № 2 (42). — С. 6–10.

References (APA):

Pedan, V. I. (2018). *Kryminalno-pravova okhorona suspilnykh vidnosyn u sferi turyzmu* [Criminal and legal protection of social relations in the field of tourism]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, 2 (42), 6–10 (in Ukr.).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Перед початком цього дослідження насамперед розглянемо визначення, яке було надано Всесвітньою організацією туризму (ВОТ) та схвалено Комітетом Статистики ООН після Міжнародної правової конференції (Оттава, 1991 р.), а саме: туризм включає в себе різні види діяльності, що здійснюються особами, які від'їжджають за межі місця їх постійного проживання з метою відпочинку, проведення ділових зустрічей тощо, за умови, що вони перебувають там не більше одного року підряд [3, с. 21].

Згідно зі ст. 1 Закону, туризм — це тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає. Організаційними формами туризму є міжнародний і внутрішній туризм. Залежно від категорій осіб, які здійснюють туристичні подорожі (поїздки, відвідування), їх цілей, об'єктів, що використовуються або відвідуються, чи інших ознак існують такі види туризму: дитячий; молодіжний; сімейний; для осіб похилого віку; для інвалідів; культурно-пізнавальний; лікувально-оздоровчий; спортивний; релігійний; екологічний (зелений); сільський; підводний; гірський; пригодницький; мисливський; автомобільний; самодіяльний тощо (ст. 4 Закону). Таким чином, вітчизняне законодавство у сфері туризму конкретизує положення чинних міжнародних актів щодо змісту цього поняття.

Серед міжнародних актів у сфері туризму, ратифікованих Україною, слід зазначити такі: Угоду між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Державним комітетом Туркменістану з туризму щодо співробітництва у сфері туризму від 20.10.2015 р., Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством України з туризму та курортів і Національною туристичною адміністрацією Китайської Народної Республіки про сприяння груповим поїздкам китайських туристів до України від 05.12.2013 р., Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством України з туризму та курортів і Генеральною Дирекцією конкурентоспроможності, промисловості і послуг Французької Республіки та Адетеф, агентством міжнародного співробітництва Міністерства економіки та фінансів Французької Республіки від 18.12.2012 р., Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Чорногорії про співробітництво в галузі туризму та багато інших.

Серед вітчизняних нормативних актів у сфері туризму, окрім вищезазначеного Закону, слід зазначити такі: Закон України «Про приєднання до Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат»

№ 1905-VIII від 22 лютого 2017 року; Постанови Кабінету Міністрів України: «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки розвитку туризму, створення умов безпеки туристів, розбудови туристичної інфраструктури міжнародних транспортних коридорів та магістралей в Україні» № 183 від 16 березня 2017 р.; «Про утворення Наукового центру розвитку туризму» № 1132 від 17 серпня 2002 р.; «Про заходи подальшого розвитку туризму» № 728 від 29.04.1999 р., Укази Президента України: «Про Положення про Державне агентство України з туризму та курортів» № 444/2011 08.04.2011 р.; «Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні» № 136/2007 від 21.02.2007 р.; «Про Міністерство культури і туризму України» № 680/2005 від 20.04.2005 та ін.

У призмі цього дослідження проаналізуємо зміст такої наукової категорії, як суспільні відносини. У загальнотеоретичному визначенні це різноманітні зв'язки, що виникають між соціальними групами, класами, націями, а також всередині них у процесі їхньої економічної, соціальної, політичної та культурної життєдіяльності [4, с. 435]. Проаналізувавши різноманітні наукові погляди щодо змісту цього поняття, погодимося із думкою В. Тація, згідно з якою структурними елементами цих відносин є: 1) суб'єкти (носії) відносин; 2) предмет, з приводу якого існують відносини; 3) соціальний зв'язок (суспільна значуща діяльність) як зміст відносин. Суб'єктами суспільних відносин можуть виступати держава, об'єднання громадян, юридичні та фізичні особи. Предметом суспільних відносин слушно називають усе те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують самі ці відносини (природні об'єкти, різні товари чи предмети, що не мають ознак товару), а також сама людина. Під соціальним зв'язком розуміють певну взаємодію, взаємозв'язок суб'єктів (нормальна робота підприємств, нормальна службова діяльність тощо) [5, с. 98–99].

Визначаючи коло суб'єктів суспільних відносин у сфері туризму, звернемося до положень ч. 1 ст. 5 Закону, відповідно до яких *учасниками відносин*, що виникають при здійсненні туристичної діяльності, є: 1) юридичні та 2) фізичні особи, які: а) створюють туристичний продукт, тобто, відповідно до п. 3 ч. 1 Закону, попередньо розроблений комплекс туристичних послуг, який поєднує не менше ніж дві такі послуги, що реалізується або пропонується для реалізації за визначеною ціною, до складу якого входять послуги перевезення, послуги розміщення та інші туристичні послуги, не пов'язані з перевезенням і розміщенням (послуги з організації відвідувань об'єктів культури, відпочинку та розваг, реалізації сувенірної продукції тощо); б) надають туристичні послуги (перевезен-

ня, тимчасового розміщення, харчування, екскурсійного, курортного, спортивного, розважального та іншого обслуговування) чи в) здійснюють посередницьку діяльність із надання характерних та супутніх послуг, а також 3) громадяни України, іноземці та особи без громадянства (туристи, екскурсанти, відвідувачі та інші), в інтересах яких здійснюється туристична діяльність.

Таким чином, до кола суб'єктів суспільних відносин у сфері туризму, відповідно до його нормативного визначення, відносяться юридичні та фізичні особи, які, з одного боку, створюють туристичний продукт; з другого — безпосередньо або опосередковано надають туристичні послуги; із третього — власне туристи, тобто, відповідно до п. 2 ч. 1 Закону, особи, які здійснюють подорож Україною або до іншої країни із не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін.

Разом із цим держава, зокрема органи місцевого самоврядування, на наш погляд, також мають бути віднесені до кола суб'єктів суспільних відносин у сфері туризму. Це знайшло підтвердження у переважній більшості норм Закону, наприклад у ч. 5 ст. 3, Розділі II та інших.

Другою складовою досліджуваних нами суспільних відносин виступає предмет, з приводу якого існують відносини, тобто туризм, нормативне визначення якого нами було наведено згідно зі ст. 1 Закону. Згідно зі своїм загальнотеоретичним визначенням, суспільні відносини поділяються на економічні, соціальні, політичні та у сфері культурного життя. Зауважимо, що вказані сфери знайшли своє відбиття й у чинних положеннях Закону. Так, відповідно до ч. 2 ст. 2 цього нормативного акту, майнові відносини в галузі туризму, засновані на рівності, автономії волі і майновій самостійності їх учасників, регулюються Цивільним та Господарським кодексами України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом.

Відповідно до положень ст. 30 Закону, порушення законодавства в галузі туризму тягне за собою відповідальність згідно із законом. Порушеннями законодавства в галузі туризму є: провадження туropolиторської діяльності без отримання відповідної ліцензії або недодержання ліцензійних умов; залучення до надання туристичних послуг осіб, які не відповідають встановленим законодавством відповідним кваліфікаційним вимогам. До цього необхідно додати, що суспільні відносини у галузі туризму також охороняються нормами кримінального законодавства.

Під соціальним зв'язком як змістом відносин у сфері туристичної діяльності, на наш

погляд, слід розуміти нормальну та безпечну діяльність цієї галузі. Цей зміст, передусім, полягає, відповідно до думки Є. Писаревського, у «суб'єктивних юридичних правах та обов'язках її учасників» [6, с. 45]. Це, передусім, має бути забезпечено нормами чинного законодавства. Значимо, що під безпекою в галузі туризму слід визначити сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму. (ст. 13 Закону). Відповідно до ч. 4 ст. 6 Закону, реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом визначення основ безпеки туризму.

Серед основних видів суспільних відносин, що підпадають під сферу дії вищенаведеного Закону та є предметом охорони з боку кримінального законодавства, виступають такі: життя та здоров'я, довкілля, господарська діяльність, свобода пересування, службова діяльність, наука, культурна й історична спадщина та інші права і свободи.

Виконуючи власне притаманну їй основну функцію — охоронну, кримінальне право охороняє велику кількість найбільш значущих суспільних відносин, що існують в суспільстві. На теперішній час захист суспільних відносин у сфері туризму гарантовано наявністю чисельних норм діючого закону про кримінальну відповідальність, зокрема, у його Особливій частині, таких його розділах, як злочини: проти життя та здоров'я особи; проти волі, честі та гідності особи; проти трудових прав людини і громадянина; житлових прав; таємниці приватного життя; авторських та суміжних прав; віросповідання; медичної допомоги; власності; довкілля; громадської безпеки; безпеки виробництва; безпеки руху та експлуатації транспорту; моральності; недоторканості державних кордонів; авторитету органів державної влади; у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку; у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг; проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.

При цьому введення до чинного закону про кримінальну відповідальність додаткової групи норм, які б більш конкретно регламентували кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні посягання на відносини у сфері туризму, є недоцільним. На наш погляд, це б створило додаткову конкуренцію у кримінальному законодавстві загальних та спеціальних норм і в цілому не сприяло б кримінальній політиці держави стосовно декриміналізації окремих деліктів.

Проводячи всебічне дослідження з цього предмету, розглянемо нормативні джерела зарубіжних країн, що встановлюють кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні посягання у цій сфері. Вельми справедливою у цьому контексті є точка зору А. Савченка, який зауважує, що «особливої уваги заслуговують процеси науково-технічних розробок у правовій сфері та вдосконалення різних галузей національного законодавства, включаючи галузі кримінального законодавства, що не має нічого спільного із ізоляційними настроями та думками, які присутні у частини українських вчених-правознавців та юристів-практиків [7, с. 12].

Так, наприклад, у Кримінальному кодексі Швейцарії передбачено відповідальність за несплату за рахунком в готелі або ресторані (ст. 149), а також за відвідування екскурсії шляхом обману (ст. 150) [8, с. 89]. Кримінальний кодекс Королівства Бельгії у статті 210 передбачає відповідальність стосовно того, «хто будучи зобов'язаний законом або в силу закону вести реєстр або картотеку, що відноситься до проживання мандрівників, усвідомлено впише цих осіб під вигаданими іменами або фальсифікує реєстр або картотеку іншим чином» [9]. Разом із цим кримінальне законодавство Франції, Федеративної Республіки Німеччини, спеціально не передбачає відповідальності за суспільно небезпечні посягання у сфері туризму, застосовуючи при цьому метод поширеного тлумачення, передбачаючи охорону цих суспільних відносин іншими нормами кримінального законодавства.

Висновки. У результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки. По-перше, питання щодо розвитку такої правової галузі, як туристичне право є вельми необхідними, передусім з економічної та культурної точки зору, а наукова тематика, що має предметом дослідження проблем кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері туризму є вельми актуальною. По-друге, суб'єктами суспільних відносин у сфері туризму, виступають юридичні та фізичні особи, які: а) створюють туристичний продукт; б) безпосередньо або опосередковано надають туристичні послуги; власне туристи, а також і держава, зокрема, органи місцевого самоврядування. У третє: предметом суспільних відносин у сфері туризму є власне туристична діяльність, при здійсненні якої виникають вказані суспільні відносини, у тому числі економічні, соціальні, політичні та у сфері культурного життя. По-четверте, під соціальним зв'язком у сфері туризму необхідно розуміти взаємні суб'єктивні юридичні права та обов'язки її учасників, тобто нормальну та безпечну діяльність цієї галузі. У-п'яте, уведення до чинного вітчизняного кримінального закону до-

даткової групи норм, які б регламентували кримінальну відповідальність за суспільно небезпечні посягання на відносини у сфері туризму, є недоцільним, що створило б додаткову конкуренцію у кримінальному законодавстві загальних та спеціальних норм і в цілому не сприяло б кримінальній політиці держави стосовно декриміналізації окремих діянь.

Разом із цим заслуговують на увагу окремі норми зарубіжного кримінального законодавства, що встановлюють відповідальність, зокрема, за фальсифікацію реєстрів або картотек туристів, що, на нашу думку, сприятиме боротьбі із таким суспільно небезпечним явищем, як незаконне переправлення осіб через державний кордон України та іншими.

Література

1. Швейцария / Википедия. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F>.
2. Япония / Википедия. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F>.
3. Туристический бизнес : пер. с англ. / Дж. Кристофер Холлоуей, Нейл Тейлор ; пер. Т. А. Черная, А. А. Кожевникова. — Перевод с 7-го англ. изд. — Київ : Знання, 2007. — 798 с.
4. Философский энциклопедический словарь / ред. С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. — 2-е изд. — Москва : Советская энциклопедия, 1989. — 815 с.
5. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. проф. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — 4-те вид., перероб. і допов. — Х. : Право, 2010. — 456 с.
6. Правовое обеспечение туризма : учебник / [А. Г. Бобкова, С. А. Кудреватых, Е. Л. Писаревский и др.] ; под общ. ред. Е. Л. Писаревского. — М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. — 336 с.
7. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження : монографія / А. В. Савченко. — К. : КНТ, 2007. — 596 с.
8. Schwyzenegger, Ch. (2013). StGB — Schweizerisches Strafgesetzbuch / StPO — Schweizerische Strafprozessordnung. Zurich, Auflage liberalis plus, 960 s.
9. Мачковский Г. И. Уголовный кодекс Бельгии / Г. И. Мачковский. — Спб. : Юридический центр Пресс, 2004. — 350 с.

References

1. Wikipedia. Switzerland. Retrieved from <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D0%B9%D1%86%D0%B0%D1%80%D0%B8%D1%8F>.
2. Wikipedia. Japan. Retrieved from <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AF%D0%BF%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F>.
3. Holloway, J. Ch., Taylor, N. (2007). *Turysticheskyi byznes* [The Business of Tourism]. Kyiv, Znannia Publ. (in Russ.).

4. Averintsev, C. S., Arab-Ogly, E. A., Ilichev, L. F. & other (eds.) (1989). *Filosofskiy entsiklopedicheskiy slovar'* [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow, Sovetskaya entsiklopediya Publ. (in Russ.).

5. Baulin, Yu. V., Borysov, V. I., Tiutiuhin V. I. & other (2010). *Kryminalne pravo Ukrainy. Zahalna chastyna* [Criminal Law of Ukraine. General part]. Kharkiv, Pravo Publ. (in Ukr.).

6. Bobkova, A. G., Kudrevatykh, S. A., Pisarevskiy, E. L. & other (2014). *Pravovoye obespecheniye turizma* [Legal support of tourism]. Moscow, Federal Agency for Tourism Publ. (in Russ.).

7. Savchenko, A. V. (2007). *Kryminalne zakonodavstvo Ukrainy ta federalne kryminalne zakonodavstvo Spoluchenykh Shtativ Ameryky* [Criminality of the legislation of Ukraine in the federal legislation of the United States of America]. Kyiv, KNT Publ. (in Ukr.).

8. Schwirzenegger, Ch. (2013). StGB — Schweizerisches Strafgesetzbuch. StPO — Schweizerische Strafprozessordnung. Zurich, Auflage liberalis plus (in Germ).

9. Machkovskiy, G. I. (2004). *Ugolovnyy kodeks Bel'gii* [The Criminal Code of Belgium]. St. Petersburg, Yuridicheskii tsentr Press Publ. (in Russ.).